

DOMOKOS GYÖRGY

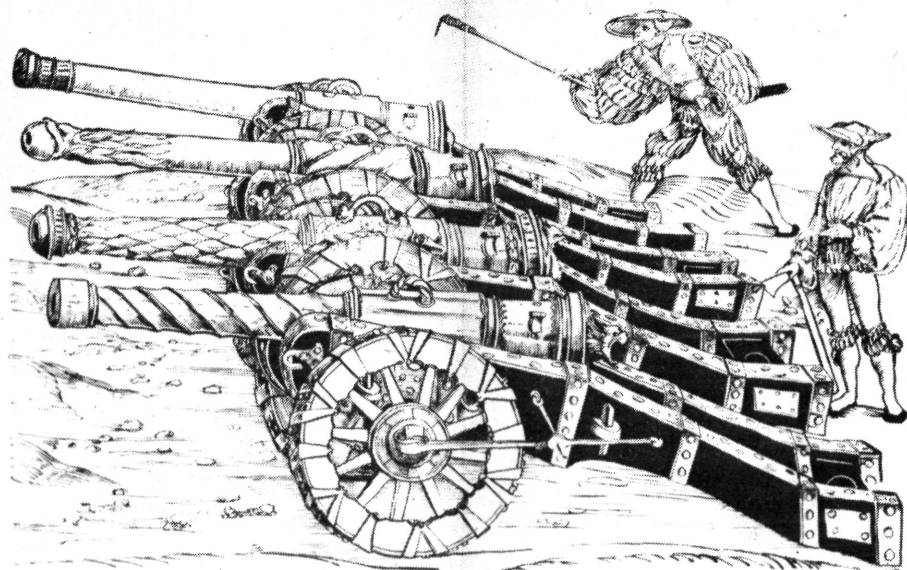
ADALÉKOK A TÖRÖKKORI MAGYAR TŰZÉRSÉG KATEGÓRIA- ÉS TÍPUSPROBLÉMÁIHOZ

A törökellenes harcokban a haditechnika fejlődésével egyre nagyobb szerep jutott a tüzérség eszközeinek, elsősorban természetesen a várak védelmében, de a nyílt ütközetekben is. E tüzérségi eszközök osztályozása és kategóriákba sorolása igen nagy nehézségekbe ütközik. Történetírók sora kísérte meg az egyes típusok elhatárolását, azonban ahány szerző, annyi vélemény. A probléma gyökerét talán abban lehet keresni, hogy maga a kor sem mindig tudott eligazodni a tűzfegyverek sokféleségén, amely adódott nemcsak az egységesítés hiányából — az ilyen irányú kísérletek rendszerint csődöt mondtak —, de a korabeli gyártási technológia korlátaiból is. Azonban az egyes várak tüzérségi erőinek megállapításához, a váraknak a törökellenes harcokban elfoglalt fontos helye folytán, szükséges a tűzfegyverek valamiféle rendszerezése, a források és az eddigi irodalom alapján.*

* A dolgozat és a Mellékletek jegyzetapparátusában feldolgozott irodalom:

Bárczay Oszkár: A hadügy fejlődésének története. I—II. Budapest, 1895. (a továbbiakban — *Bárczay*, 1895.); *Boheim, Wendelin*: Handbuch der Waffenkunde. Seemann, Leipzig, 1890. (*Boheim*, 1890.); *Czuberka Alfréd*: Kuruc-kori fegyverek. Budapest, 1906. (*Czuberka*, 1906.); *Demkó Kálmán*: Magyarország hadi ereje a XVI. században. HK 1916, 1917. (*Demkó*, HK 1916.); *Demmin, August*: Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwicklungen von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Eine Encyclopädie der Waffenkunde. Gera-Untermhaus, 1891 (*Demmin*, 1891.); *Dolleczek, Anton*: Geschichte der Österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart. Wien, 1887. (*Dolleczek*, 1887.); *Gottreich László*: A tüzérség fejlődése a XVII. század végéig. HK 1960. (*Gottreich*, 1960.); *Illustrierte Geschichte der k.u.k. Österreichische Armee*. I—II. Wien-Amger, 1898—1900. (*Illustrierte Geschichte*, 1898.); *Iványi Béla*: A tüzérség története Magyarországon a kezdetől 1711-ig. HK 1926. 1927. 1928. (*Iványi*, HK 1926, 1927., 1928.); *Iványi Béla*: A magyar tüzérség fejlődésének vázlatja a XV—XVI. században. Debrecen, 1916. (*Iványi*, 1916.); *Kálmár János*: Régi magyar fegyverek. Natura, Budapest, 1971. (*Kálmár*, 1971.); *Meynert, Hermann*: Geschichte des Kriegswesens und der Heerverfassungen in Europa. I—III. Wien, é. n. (*Meynert*, é. n.); *Nagy László*: Magyar fegyverek, 1630—1662. Temesvár, 1911. (*Nagy*, 1911.); *Rakovszky István*: Adalékok a magyar ágyúk történetéhez. Sz 1875. (*Rakovszky*, Sz 1875.); *Szendrei János*: Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves kiállításon. Budapest, 1896. (*Szendrei*, 1896.); *Szendrei János*: Váraink rendszere és felszerelése a XVI—XVII. században. HK 1888. (*Szendrei*, HK 1888.); *Takáts Sándor*: Magyar tüzés- és lövészerszámok. Sz 1908. (*Takáts*, Sz 1908.); *Thallóczy Lajos*: Magyar ágyú a XVI. századból. A É 1880. (*Thallóczy*: A É 1880.)

Források a forrást közlő személyek betűrendjében: *Fehérpataky László*: Érsekújvár ágyúi 1685-ben. Sz. 1877. (*Fehérpataky*, Sz 1877.); *Geöcze István*: Tüzérségi és hadiszer állomány Magyarországon 1577-ben. HK 1894. (*Geöcze*, HK 1894.); *Jurkovich Emil*: Harctéri tudósítás az esztergomi táborból 1594-ből. TT 1902. (*Jurkovich*, TT 1902.); *Kárfy Ödön*: Kassa város fegyvertárának összeírása. 1650. TT 1902. (*Kárfy*, TT 1902.); *Kárfy Ödön*: Kassa város tüzérségi felszerelése (1552, 1557). TT 1901. (*Kárfy*, TT 1901.); *Kárfy Ödön*: Eger 1690-iki tüzérsége, HK 1915. (*Kárfy*, HK 1915.); *Kemény Lajos*: Kassa fegyvertára a XVI. és XVII. században. TT 1890. (*Kemény*, TT 1890.); *Kemény Lajos*: A semptei vár felszerelése 1639-ben. TT 1905. (*Kemény*, TT 1905.); *Komáromy András*: Sempte és Galgóc hadifelszerelése 1622-ben. Sz 1889. (*Komáromy*, Sz 1889.); *Koncz József*: A huszti vár lövészszerelmének leltára. HK 1892. (*Koncz*, HK 1892.); *Lukinich Imre*: Huszt várának leltára 1667-ből. HK 1913. (*Lukinich*, HK 1913.); *Merényi Lajos*: Kassa tüzérségi felszerelése 1640-ben. HK 1916. (*Merényi*, HK 1916.); *Merényi Lajos*: A felső-magyarországi végházak munitiója 1661-ben. HK 1895. (*Merényi*, HK 1895.); *B. Radóvánszky Béla*: Huszt várának leltára. 1688. május 20. In: *B. Radóvánszky Béla*: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. II. k. Budapest, 1879. (*Radóvánszky*: 1879.); *Rómer Flóris*: A azon ágyúk, mozsarak és vetágyúk inventáriuma, melyek Buda bevételé után 1686-ban az állásokon találtak. AK 1878. (*Rómer*, AK 1878.); *Sebestyén József*: Magyarvár felszerelése. HK 1922—23. (*Sebestyén*, HK 1922—23.); *Szabó Károly*: Az egri vár hadi szereinek és más szerelmének összeírása. 1562-ből. TT 1881. (*Szabó*, TT 1881.); *Szendrei János*: Az eszedi vár 1619-ben. HK 1890. (*Szendrei*, HK 1890.); *Szendrei János*: Tokaj várának hadifelszerelése 1649-ben. LAK 1888. (*Szendrei*, LAK 1888.); *Thallóczy Lajos*: A sárospataki ezekházban és bástyákon levő öreg ágyúk, taraczkok és egyéb hadakozó szerelmeknek a ahhoz való eszközöknek inventáriuma. Anno 1642. die 26. novembris. TT 1879. (*Thallóczy*, TT 1879.); *Thaly Kálmán*: Régi ágyúnevek és főllátatok. Sz 1870. (*Thaly*,

Az elnevezések azonosítására Iványi Béla tett kísérletet nagy terjedelmű cikkében, munkája rendkívül alapos, hatalmas forrásapparátusra támaszkodik.¹ Sajnos, írása igen kevés technikai adatot tartalmaz. Hasznosnak bizonyult Takáts Sándor cikke, aki elsősorban a magyar gyártású lövegekkel foglalkozott.² Ezen kívül megemlíteném Demkó Kálmán és Szendrei János írásait.³ A modern irodalomból Kalmár János „Régi magyar fegyverek” c. könyvének vonatkozó részei érdemelnek figyelmet.⁴

A külföldi szakirodalomból az osztrák művek lényegesen számunkra, mivel ezek törökkori részei többször megemlékeznek a tüzérség magyarországi szerepéről, minthogy a korabeli magyar tüzérség szorosan kapcsolódott az osztrákhoz. Itt mindenekelőtt Anton Dolleczek és Hermann Meynert múlt századi nagyszerű munkáit kell kiemelni.⁵

Forrásként a korabeli várinventáriumok szolgálnak. Munkámban kizárólag a már nyomtatásban is közreadott, különböző szerzők által interpretált, vagy lefordított leltárakat használtam. Ezek kisebbbbrészt forrásgyűjteményekben, nagyobbbbrészt történelmi tárgyú folyóiratokban jelentek meg, s mintegy 5—600 ágyúról tartalmaznak adatokat.

Felhasználásuk legfőbb nehézsége abból adódik, hogy az egymástól eltérő — német, latin, vagy magyar — nyelven készült összeírások elnevezéseit szinte

Sz 1870.); *Thaly Kálmán*: Az egeri vár ágyúi és löszerei. Sz 1872. (*Thaly*, Sz 1872.); *Thaly Kálmán*: Inventarium über die in den Schlos Mungacz sich befindende Pasteyen, Batterien, Stuckh, Mörscher, ... In: Késmárki Thököly Imre napló, leveleskönyvei és egyéb emlékeztes írásai. II. k. Közli: Thaly Kálmán. Budapest, 1873. Magyar Történelmi Emlékek II. o. Írók. 24. (*Thaly*, 1873.); *Thaly Kálmán*: Régi ágyúk a munkácsi várban. AK 1878. (*Thaly*, AK 1878.) *Thaly Kálmán*: A munkácsi fegyverek és löszerek lajstroma. 1704. TT 1884. (*Thaly*, TT 1884.); *Weiss*: Tudóstás Belgrád elfoglalásáról 1688-ban. TT 1895. (*Weiss*, TT 1895.)

Rövidítések Jegyzéke: AÉ = Archeológiai Értesítő; AK = Archeológiai Közlemények; HK = Hadtörténelmi Közlemények; LAK = Ludovica Académia Közleményei; Sz = Századok; TT = Történelmi Tár.

1 *Iványi*, HK 1927. 1—30. o.

2 *Takáts*, Sz 1908. 2. közl., 130—145. o.

3 *Demkó*, HK 1917, 186—218. o.; *Szendrei*, HK 1888. 617—631. o.

4 *Kalmár*, 1971. 160—171. o.

5 *Dolleczek*, 1887; *Meynert*, é. n.

lehetetlen *pontosan* megfeleltetni egymásnak. Hasonlóan megnehezíti helyzetünket, hogy a fordítások különbözőképpen értelmeznek azonos kifejezéseket.

Tekintsük át röviden, hogy a szakirodalom a magyar tüzérség szerkezeti technikai felépítését illetően milyen általános érvényű tételeket állított fel. Megállapították, hogy a legtöbb típust a németek különítik el, és a németek által felvett inventáriumok általában jóval pontosabbak és részletesebbek, mint a magyar, vagy latin nyelvűek, amelyek csak részben követik a német tipizálást.⁶ Ezen felül ez utóbbi jegyzékek készítői nem mindig voltak tüzérségi szakemberek, ezért az összeírások elnevezései, adatközlései sokhelyütt megbízhatatlanok, pontatlanok,⁷ s általában következtelenek is (ez megmutatkozik a sokféle és önkényes jelzőhasználatban).⁸ Az inventáriumokban leírt lövegek típusukat tekintve többé-kevésbé megfelelnek a német kategóriáknak, azonban az előbbi okok folytán elnevezéseik csak annyiban hasonlóak a németekéhez, hogy az ágyúknak hulló-, vagy madárnevet, esetleg tulajdonosa, öntetője nevét adták.⁹ Ezen felül ki kell emelni azt a tényt, hogy azonos nevű és típusú magyar és német lövegek között nagyságbeli eltérések mutatkoznak a németek javára.¹⁰ Természetesen nem lehet mindig megállapítani, hogy az egyes ágyúkat ki, mikor és hol öntötte, ha csak az inventárium nem közli ezt pontosan.

Bonyolítja a helyzetet, hogy az ágyúk technikai jellemzőinek közlése is következtelen, a mértékegységek bizonytalanok (bár a szakirodalom szerint nürnbergi mértékeket használtak).¹¹ A leggyakoribb az ágyú űrméretének fontban történő megadása, emellett esetenként a lövegcső súlya fordul elő. Míg az előbbi adat önmagában kevés a típus meghatározásához, a két jellemző együtt már lehetővé tesz bizonyos következtetéseket. Persze a golyó lehet kőből, vasból vagy ólomból, ami más-más csőfurat-átmérőt eredményez. Szükséges, bár ritkábban előforduló adat a lövegcső hossza, amelyet vagy kaliberhosszban, vagy rőfnyi (sing), vagy lábnyi hosszúságban adtak meg.¹²

*

A török korban a magyar tüzérség — követve a német tipizálást — három alapvető kategóriára oszlott. Mindenekelőtt elkülönítették az *ostromágyúkat* (Belagerungs-, oder Breschgeschützen), és a *tábori* vagy *mezei lövegeket* (Feldgeschützen). Általánosságban az előbbieket nagy űrméretű, nehéz cső, ennek megfelelően kis kaliberhossz, míg az utóbbiakat kisebb űrméretű, hosszú cső, nagy kaliberhossz és nagyobb hordtávolság jellemezte.¹³ A tűzgyorsaság is, a könnyebb kezelhetőség folytán, a tábori lövegeknél volt a nagyobb. Teljesen külön kezelik az ún. „vetágyúkat”, vagy „pattantyúkat” (Wurfgeschützen), ehhez a típushoz a *mozsarak* (Mörser, Pöller) tartoztak.¹⁴

Az *ostromágyúk* legnagyobb fajtáját a német kategorizálásban a *Mauerbrecher(in)* képviselte, amelynek ugyan nevében és típusában megfelelt a magyar faltörő ágyú (bombarda murifraga),¹⁵ azonban nagyságában annál kevésbé.

6 Iványi, HK 1927. 7—8. o.

7 Takáts, Sz 1908. 140. o.

8 Iványi, HK 1927. 15. o.

9 Takáts, Sz 1908. 141. o.

10 Uo. 142. o.

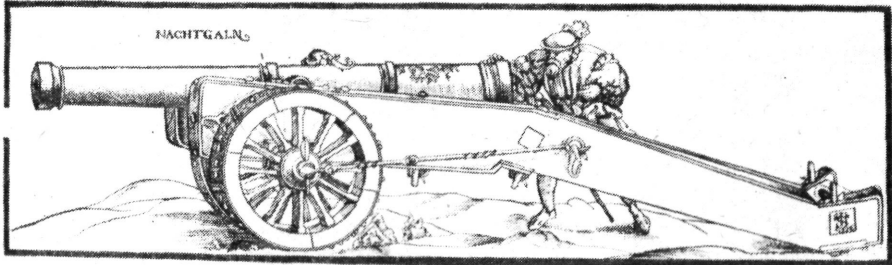
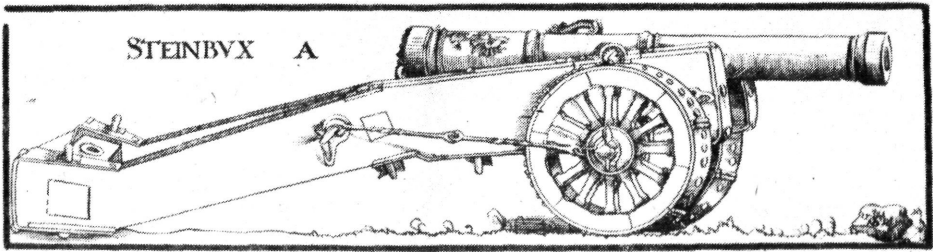
11 Dollezek, 1887. 88—89. o.; Meynert, é. n. I. k. 393—394. o. a szisztéma eredetét fejt ki. Kalmár, 1971. 171. o., valamint Iványi, HK 1927. 23—30. o. a szisztéma magyar vonatkozásait ismerteti részletesen.

12 A kaliberhossz azt jelenti, hogy az adott ágyú lövedéke hányszor fért bele a csőfuratba. Ebből azért származnak pontatlanságok, mert ez a hosszérték nem foglalja magába a porkamrát, és a cső hátsó falát. (A hosszértékre vonatkozólag l.: Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig.)

13 Dollezek, 1887. 106—107. o.

14 Uo. 84—87. o., 106—107. o.; Meynert, é. n., I. k. 390—393. o.

15 Iványi, HK 1927. 4. o.

Ugyanígy, a hasonlóan nagyméretű német *Karthaune*-nak¹⁶ is csak típusában felel meg a magyar öregágyú (bombarda magna),¹⁷ technikai jellemzőit tekintve viszont kisebb annál. Emellett azonban mindkét magyar elnevezés használatos a másik német lövegfajtára, sőt néha a kettő együtt, mint öreg faltörő. Ezért tehát nem tekinthető élesen elváló típusnak az ostromlövegek e két magyar fajtája. Az említettekén túl a források és a szakirodalom alapján a nehézágyúkhöz sorolható még a *Singerin* (énekes, cantatrix), illetve a *Nachtigall* (fűlemüle) típus,¹⁸ amelyek neve egyéni lövegelnévadásokból alakult ki, s míg az előbbi a *Karthaune* egy kisebb változata, az utóbbi annál nagyobb méretű kategóriát képvisel. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy ezekből a lövegekből igen kevés volt (egy 1577-es országos felmérés 14 Carthauet, és 21 Singerint sorol fel a megmaradt végvárakban),¹⁹ s ez körülményes előállításukból és magas áruból adódott. De ezek a tények magyarázzák azt is, hogy egy-egy nehézlöv többször is előfordul az inventáriumok lapjain, azonosításukat „személyes” nevük, és adataik teszik lehetővé (l. a táblázatot).²⁰

Ezek után ismertetem a fent említett típusoknak a források és a szakirodalom által megadott technikai jellemzőit.

A magyar *öregágyú*, illetve *faltörő* löveg kaliberében nem mutat különösebb eltérést egymástól. Az előbbire 10–40 (kivétekként egyhelyütt 65) fontot adnak meg a források (18 adat), az utóbbira 25–50 fontot (5 adat), míg az „öreg faltörő” név alatt említett lövegeknél 20–40 fontos (6 adat) értékekkel találkozunk.²¹ Az egyéb jellemzők ismerete hiányos, eltekintve az 1642-es pataki inventáriumtól, ahol a három 30 fontos öregágyú súlyát is megadják: 65 mázsza 56 font, lövegenként.²²

Vessük most össze ezeket a számokat az összeírásainkban német nevükön

16 A. év eredetére vonatkozólag l.: *Dolleczek*, 1887. 85. o.

17 *Idényi*, HK 1927. 7. o.; *Meynert*, é. n. I. k. 390. o.

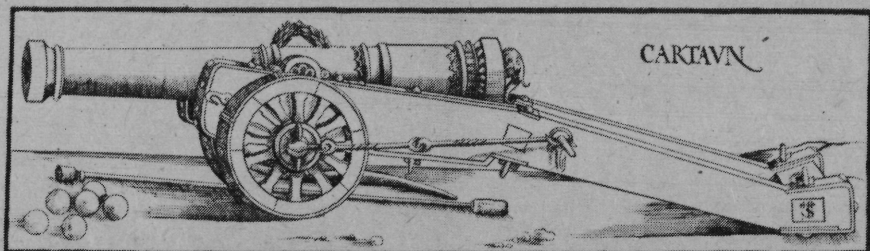
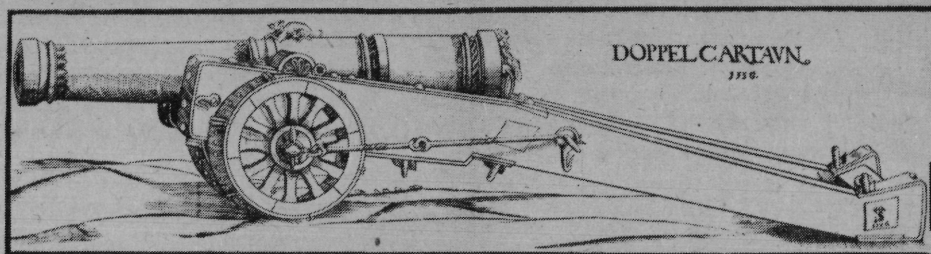
18 *Dolleczek*, 1887. 85. o.; *Meynert*, é. n. I. k. 390–393. o.

19 *Gébeze*, HK 1894. 699–715. o.

20 L. pl. a kassai inventáriumokat (pontos adatok és hivatkozások a mellékletben).

21 Hivatkozások a mellékletben.

22 *Thallóczy*, TT 1879. 155., 168. o.

említett ostromlövegekkel. Magát a *Mauerbrechert* sehol sem leltem föl az általam feldolgozott inventáriumok lapjain, csak az Iványi által többször idézett szebeni jegyzék ír le két példányt ezen a néven.²³ Ezzel szemben a *Karthaune* elég gyakori. E típusnak több alváltozatát ismerjük. A legnagyobb ezek közül a szakirodalom alapján a *Doppel*(kettős)*karthaune*,²⁴ azonban ez sem szerepel az összeírásokban. A források legtöbbször egyszerűen Karthaunét írják, csak néha említik meg, hogy egész-, háromnegyed-, vagy félkarthaunéről van-e szó.

A *Karthaune* pontosítás nélküli megnevezésénél — a technikai adatok tükrében — az „egész”, vagy „Ganze” jelző maradt el. Ilyen előfordulásai közül a kassai inventáriumokban szereplő darabokat emelném ki, mivel az összeírásokból valamennyi adatuk rekonstruálható, illetve a méretek többszöri azonos említése hitelessé teszi e közléseket. Az ismételten előforduló három löveg (Bauer-tancz, wildte Mann, Ochs) 40—38—38 fontos, 93—80—78 mázsás, 22,5—20—21-szeres kaliberhosszú (a továbbiakban — L) darabok.²⁵ Mindössze egyszer említik, de valamennyi jellemzője ismeretes az ugyancsak kassai illetőségű „Rébay” nevű Karthaunénak 1640-ből, amely 42 fontos vasgolyót lőtt, súlya 40 mázsa, kaliberhossza 20-szoros volt.²⁶

Ennyi adat azonban kevés az egész kategória mérethatárainak megállapításához, legyenek bár e méretek hitelesek, mivel a többi ismert példánynak csak a kalibere áll rendelkezésre, ezek harminchárom fonttól negyvennyolcig terjednek.²⁷ Mégis, a technikai határok rugalmas kezelésével talán elfogadható az a tétel, hogy ha a kassai lövegek ürmérete a többi Karthaune kaliberhatárai közé esik, feltehetően ugyanez érvényes lehet az egyéb technikai jellemzőkre is. (A tétel bizonyítása további kutatásokat tesz szükségessé.) Mindezek alapján azt mégis leszögezhetjük, hogy kaliberét tekintve a magyar öregagyú-kategória kisebb, mint az összeírásainkban szereplő Karthaune-típus.

A szakirodalom nem foglalkozik külön az öregagyúkkal, hanem az ostrom-

²³ Iványi, HK 1927. 6., 23. o.

²⁴ Dolleczek, 1887. 91. o.; Kalmár, 1971. 169—171. o.

²⁵ Kassa 1640. évi inventárium: Merényi, HK 1916. 423. o.; Kassa 1650.: Kárfy, TT 1902. 453. o.; l. még Takáts, Sz 1908. 132., ill. Szendrői, HK 1888. 627. o.

²⁶ Merényi, HK 1916. 423. o.

²⁷ Pontos adatok és hivatkozások a mellékletben.

lövegek általánosabb kategóriájában vizsgálja őket, amelyben leggyakrabban a Karthaunét ismertetik elsőként. Ezekben a művekben azonban rendszerint nem „-tól -ig” határokkal találkoztam, pedig ezt a korabeli gyártási technológia által okozott méretbeli szórás indokolttá tenné, hanem konkrét adatokkal. Ezzel nem tudok egyetérteni. A rövidség kedvéért táblázatba foglalom az (egész) Karthaune adatait:

— A források legkisebb értékei:	C: 33 font	m: 54 mázsa	L: 20
— A források legnagyobb értékei:	48 font	83 mázsa	22,5
— A források átlagértékei:	40 font	76 mázsa	21,2
(számítások általam — D. Gy.)			
— A. Dolleczek véleménye: ²⁸	48 font	3020 kg (54 q)	18
— Kalmár J. véleménye: ²⁹	—	50 mázsa	18

Csak Eger 1687—88., illetve 1890. évi inventáriumja említ *Dreiviertel*(háromnegyed)-*karthaunét*.³⁰ Átmeneti típus lehetett, nagyobb darabjait feltehetően az egész Karthaunéhoz, a kisebbeket a feles Karthaunéhoz számolták. Az 1687—88-as összeírás két 38 fontosat említ, az 1690-es egy 36, és egy 34 fontosat, valamint a tönkrement lövegek közt két 40, és három 30 fontos darabot. Fenti állítást bizonyítja, hogy a 40 fontos példányok a korábbi inventáriumban még „nagy karthaunként” szerepelnek, s a 30 fontosakat a feles Karthaunéhoz sorolták.³¹ A szakirodalom is mostohán bánt ezzel a típussal, kevés helyen fordul elő.³²

A Karthaune következő, már gyakorló változata a *Halbe*(feles)-*karthaune*, amelyet néhol Singerinként is emlegetnek. Megint a kassai inventáriumok szolgáltathatnak pontosnak tekinthető adatokat, amikor pl. 1640-ben így írják le a típust: „Középső carthauna, avagy Szingerin nevű álgyú, vet 26 fontot”; 1650-ben „Singerin oder halbe Cartaunen” néven fordul elő, s az inventárium szerint a két löveg „schiessen zugleich iede 25 Pfund eisen, wigt jede 48 Cent. Elln lang 5 1/8.”³³ Feles Karthaunék ezen kívül a már említett egri inventáriumokban fordulnak elő, de itt csak kaliberadatok olvashatók. Amint a háromnegyed Karthaune leírásánál már említettem, a két jegyzék ellentmond egymásnak az egyes lövegek megítélésében, ugyanis az 1687—88-as összeírás három-három 30, illetve 28 fontost, valamint egy 23 fontost ír le, az 1690-es mindössze egy 24 fontost.³⁴ Ezen felül 1690-ben Szendrőn egy-egy 28 és 24 fontos,³⁵ Kanizsán egy 32 fontos,³⁶ 1704-ben Szatmáron egy 24 fontos feles Karthaune található.³⁷ Megállapítható tehát, hogy a feles Karthaune úrmérete 30—20 font között mozgott. Ezt tulajdonképpen a szakirodalom is megerősíti, amely — mechanikusan felezve az egész Karthaune 48 fontos kaliberértékét — 24 fontos úrméretet ad meg.³⁸ Sajnos a többi jellemzőkre vonatkozólag ismét fel-

²⁸ Dolleczek, 1887. 91. o. A táblázatot Dolleczek *Diego Ufano*: Archeley c. művéből veszi át, de ír 25 fontos értéket is a típusra, no. 85. o.

²⁹ Kalmár, 1971. 169—171. o.; három adatot találtam nála: az egész Karthaunéra 48, ill. 30 font, a pusztá Karthaune név alatt 25 font értéket.

³⁰ *Thaly*, Sz 1872. 339. o.; *Kárfy*, HK 1915. 417. o.

³¹ Pontos adatok és hivatkozások a mellékletben.

³² *Kalmár*, 1971. 169. o.; az általa megadott kaliberérték 36 font.

³³ *Merényi*, HK 1916. 424. o.; *Kárfy*, TT 1902. 453. o.

³⁴ L. a 30. jegyzetet.

³⁵ *Takáts*, Sz 1908. 142. o.

³⁶ *Thaly*, Sz 1870. 418. o.

³⁷ Uo.

³⁸ Dolleczek, 1887. 91. o.; *Kalmár*, 1971. 169. o.; viszont *Takáts*, Sz 1908. 142. o. szerint a típus 50 fontos kaliberű volt.

tételezésekre kell hagyatkoznunk, feltehetőleg ezek a kassai feles Karthaunék értékei körül mozoghattak.³⁹

A *Singerin*ről is van — Iványi Béla jóvoltából — egy pontos leírásunk, ugyanis ő említ 1584-ből egy Homonnay Miklósné által eladott 12 fontos, 45 mázsás, L 26-os példányt.⁴⁰ Ugyancsak Iványi ír le 1550-ből egy murányi illetőségű 30 fontos cantatrixet, vagyis *Singerint*.⁴¹ Két helyütt is említik, hogy „Gergely deák 1554-ben Egerre 20 fontos *Singerineket* (sex falconetas maiores Zyngeryn germanice dictas, jacentes globos 20 libros . . . stb.) kért . . .”⁴² Eme néhány adat alapján annyit mindenesetre leszögezhetünk, hogy nem lehet egyértelműen azonosítani a feles Karthaunét és a *Singerint*, hiszen, mint láttuk, „nagyobb falkonéta” néven is említik.

Érdekesen alakul a *Singerin* megítélése a szakirodalomban. A magyar szakírók közül Iványi elfogadja a *Singerin* és a feles Karthaune egyezését, és az egész Karthaunénál kisebb lövegfajtának tartja.⁴³ Ez utóbbi álláspont Kalmár táblázataiból is kitűnik.⁴⁴ Az osztrák szakmunkák azonban nem osztják ezt a véleményt. Dolleczek a *Singerint* (50 font) a *Nachtigall*al együtt a Karthaunénál (25 font) nehezebb kategóriába sorolja,⁴⁵ s a Meynert által idézett német források is többségükben ezen az állásponton vannak.⁴⁶ Úgy vélem, hazai viszonylatban inkább Iványi és Kalmár állításait kell elfogadnunk, s főképp a magyar források is ezt támasztják alá. A vélemények ilyen eltérése azonban bizonyítékként fogható fel a magyar, illetve német kategorizálású lövegek közti különbség igazolásánál. Azt természetesen minden szerző egyöntetűen állítja, hogy a *Singerin* az ostromlővegekhez tartozott.

Az ostromágyúk közül utoljára maradt a német *Nachtigall*, magyarul fülemüle. A típus német nevén csak egy helyütt fordul elő az általam feldolgozott inventáriumokban („Bombardae noviter fusae, vna karthaum, altera *Nachthyal* appellatae.”⁴⁷ — kiemelés tőlem — D. Gy.), és Iványi említi még Mauerprecherként (50 font, 43 mázsa).⁴⁸ Érdekes, hogy a szakirodalom a mezei lövegek és az ostromágyúk kategóriájába is helyezi.⁴⁹ Véleményem szerint az elnevezés magyar használatában csak annyi hasonlóság volt, hogy általában nagyobb kaliberű típusokat neveztek így el. Tudomásunk van pl. arról, hogy Patakon 1642-ben volt egy Rákóczi György-féle 15 fontos és 50 mázsás,⁵⁰ Tokajban 1649-ben egy szintén Rákóczi által öntetett 21 fontos és 46 mázsás darab.⁵¹ Ezen kívül a huszti várban 1669-ben egy 30 fontos, 1674-ben egy 25 fontos, 1704-ben ismét egy 25 fontos példányt írtak össze,⁵² végül Füleken 1635-ben egy Bebek-féle 24 fontost,⁵³ Árván 1549-ben egy 28 fontost említenek.⁵⁴ Összességében a 20—30 fontos kaliberértékek alapján valóban az ostromágyúkhöz sorolandó a típus, de szerintem pl. a két Rákóczi-féle fülemüle-ágyú, súlyadataikat is figyelembe véve, inkább a Schlange kategóriába tartozik.

39 Dolleczek, 1887. 91. o.; adatai: L 19, csőhossz: 325 cm, súly 1500 kg (27 mázsa); Kalmár, 1971. 170—171. o. adatai: 22—24 font, L 20, súly: 36 mázsa.

40 Iványi, HK 1927. 26. o.

41 Uo. 25. o.

42 Uo. 8—9. o.; Takáts, Sz 1908. 142. o.

43 Uo. 7—9. o.

44 Kalmár, 1971. 170—171. o.

45 Dolleczek, 1887. 85. o.

46 Meynert, é. n. I. k. 391—392. o.

47 Kárfy, TT 1901. 126. o.

48 Iványi, HK 1927. 6. o.

49 Illustrierte Geschichte 1898. I. k. 407. o.; „Feld und Viertel schlange”-nak mondja.

50 Thallóczy, TT 1872. 155. o.

51 Takáts, Sz 1908. 136. o.

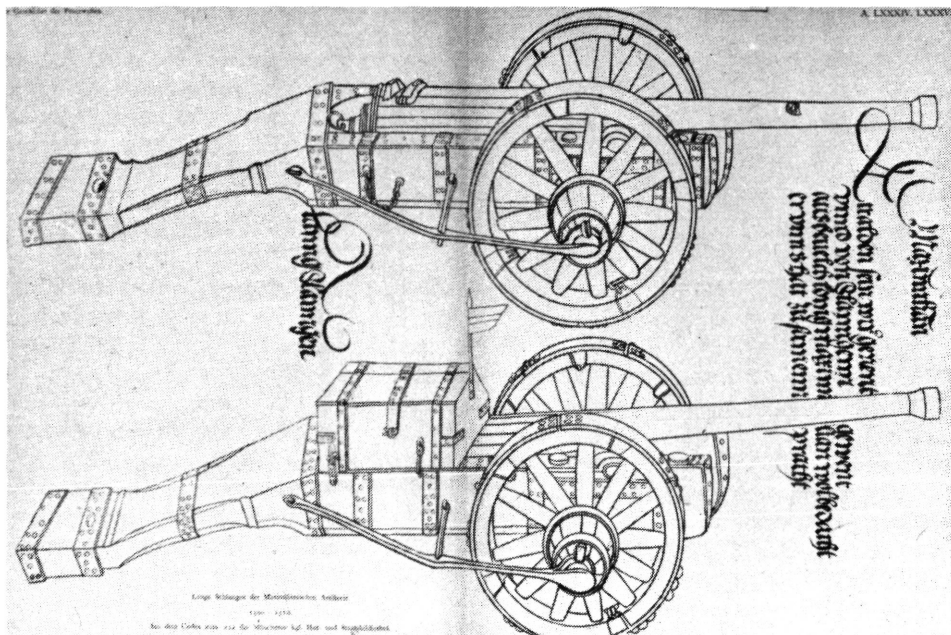
52 Koncz, HK 1892. 134. o.; Takáts, Sz 1908. 142. o.; Thaly, Sz 1870. 419. o.

53 Takáts, Sz 1908. 133. o.

54 Uo. 142. o.

A magyar szakírók közül csak Iványi foglalkozott a típussal, ahogy azt az előbbieken már ismertettem. Dollecsek is a Karthaune elé helyezi a Nachtigallt, és 50 fontos kaliberűnek írja le.⁵⁵ A Meynert által idézett források általában a Singerinnel együtt említik,⁵⁶ és igen figyelemre méltó, hogy az egyik forrás a kettő közti különbséget is meghatározza: „Nachtigallen und Singerinnen sind ein Geschlecht, beide schiessen eine Kugel gleich gross und schwer, nur dass die Nachtigal etwa zwei Schuh länger als die Singerin ist.”⁵⁷

Második nagy kategóriánk a *mezei*, vagy *tábori lövegeké*. A német tipizálás ebbe a csoportba a Schlangét, a Falkont, a Falkonettet és a Scharffetindlt osztotta.⁵⁸ A szakirodalom szerint ez a kategória magába foglalta mind az ostromágyú-méretű Doppelschlangét, mind a szakállas puskáknál alig valamivel na-

gyobb Scharffetindlt, Schlängelint.⁵⁹ Ha viszont átvizsgáljuk hazai forrásainkat, láthatjuk, hogy ebbe a kategóriába nálunk mindenütt kizárólag a könnyebb, kisebb típusokat sorolták. Eszerint tehát a magyar mezei lövegek csoportja szűkebb, mint a hasonló német kategória. Ezekből a típusokból jóval többet találunk várainkban, mint az ostromlövegekből.⁶⁰ Ennek oka, hogy előállításuk nyilvánvalóan egyszerűbb, gyorsabb, és főleg olcsóbb volt, másrészt mozgékony-ságuk, könnyebb kezelhetőségük lehetővé tette a szükség szerinti gyors harcbevetést. Ez utóbbi jellemzőik folytán váltak alkalmassá a mezei harcokra.

55 Dollecsek, 1887. 85. o.

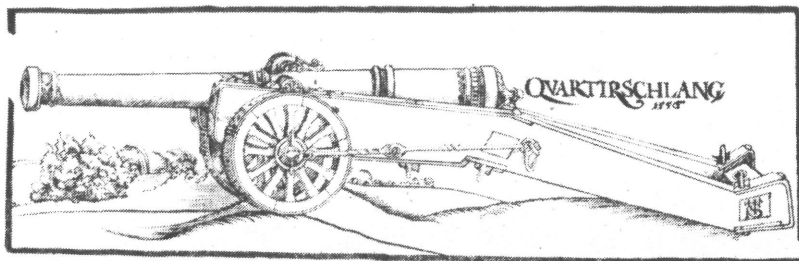
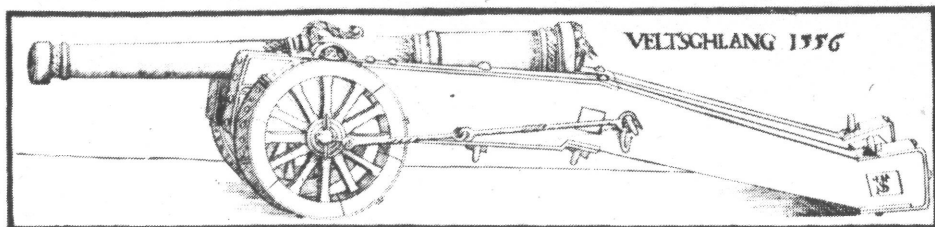
56 Meynert, é. n. I. k. 391—392. o.

57 Uo. 392. o.

58 Iványi, HK 1927. 8. o.; Dollecsek, 1887. 86. o.

59 Dollecsek, 1887. 91. o.

60 L. az említett 1577-es összeírást (19. jegyzet).

A tábori ágyúk *magyar kategóriája* az ostromlövegekénél jóval problematikusabb. Egyrészt a csoportosítás több típust foglal magába, másrészt a rendelkezésünkre álló nagyobb számú adat nemhogy egyszerűsítene a besorolást, de szórása révén igen változatos képet mutat. Ezen felül e típusoknál, elsősorban a kisebbeknél, fokozottan érvényes a bevezetőben már említett önkényes, nehezen feloldható jelzőhasználat, s a pontatlan kategória-megnevezés. A német tipizálás a Schlange, Falkon, Falkonett, Scharffetindl fajtákkal összefoglalható, azonban a magyar lövegek az előbbi okok folytán, még technikai jellemzőik ismeretében is, csak sok bizonytalansággal sorolhatók be.

Váraink német nyelvű inventáriumai sokhelyütt használják a *Schlange* kategóriát, viszont magyar nyelvű összeírásaink — miután az általam feldolgozott inventáriumokban sehol sem szerepel — feltehetően jóval kevesebbszer a Schlangénak megfelelő „kígyó” elnevezést.⁶¹ Elvértve előfordul ugyan a sugárágyú, amely Iványi szerint azonos a csatakígyóval,⁶² de ez nem magyarázat erre a hiányra. Feltehetően igaza van Iványinak, amikor azt állítja, hogy ezeket a lövegeket a Falkonokhoz, ill. Falkonetekhez sorolták.⁶³ Itt viszont felmerül, hogy miért van általában egy nagyságrend különbség magyar viszonylatban a Falkon és Schlange típusok között.

Összeírásainkban gyakorta találkozunk a *tarackok* különböző változataival. A tarack törökkori és mai értelmezése meglehetősen eltérő. Valószínűleg rövid csövű, kiskaliberű típus volt, igen alkalmas a rohamozók elleni kartácstűzre.⁶⁴ Pontos német megfelelőjét nehéz lenne megállapítani, viszont véleményem szerint korántsem azonosítható a *Haubitz*-cal, mint ahogy ezt némely szakírók állítják.⁶⁵ Ennek bizonyítékát abban látom, hogy a technikai jellemzők alapján a *Haubitz* egy nagyságrenddel nagyobb típus, mint a tarack, másrészt a *Haubitz*ről többhelyütt kiemelik, hogy „Schiess-Stein”, „Stein schiesente”, „kődobáló”, „közúditó”, vagyis — ezt a szakirodalom is egyértelműen állítja — ez a típus kizárólag kőlövedékekkel működött,⁶⁶ míg a tarack esetében sehol sem ta-

61 Iványi, HK 1927. 13—14. o.

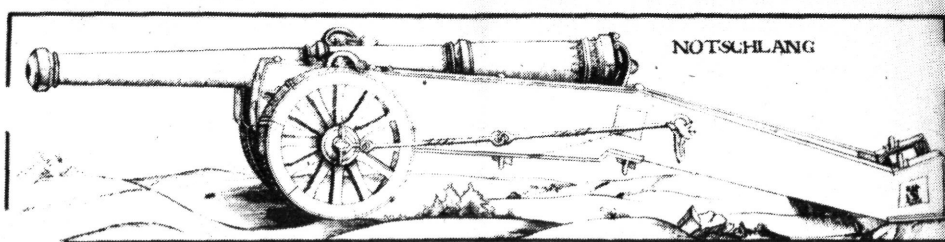
62 Uo.

63 Uo. 8. o.

64 Uo. 14—15. o.

65 Uo. 14. o.; Kalmár, 1971. 160. o.

66 Iványi, HK 1927. 17. o.; Dolleczek, 1887. 91., 107. o.

lálkozunk hasonló megszorítással. Ezzel szemben van néhány utalásunk, miszerint a Haubitzot *Cammer-Stückh*nek is nevezték,⁶⁷ ennek a típusnak azonban kevés előfordulását ismerjük, így megítélése bizonytalan.

A tarackok és Schlangék kisebb fajtáit a német tipizálás *Scharffetindl*nek, a magyar siskának, forgó taracknak nevezte. A *Scharffetindl*, melynek elnevezése a latin „Serpentinel” torzult német változata,⁶⁸ és a siska igen kevésszer fordul elő, feltehetően beleolvadt a tarack kategóriájába.

A német csoportosítás a *Schlange* több alváltozatát különítette el. Ezek közül azonban — a mezei lövegek kategóriájának már említett eltérő magyar értelmezése folytán — csak a kisebb fajták fordulnak elő nálunk, úgymint dupla és egyszerű *Nothschlange*, *Quartierschlange*, *Halbeschlange* és *Feldschlange*.

A „*thopelte Nothschlange*” mindössze egyszer szerepel, mégpedig az 1711-es munkácsi jegyzékben, ahol egy Rákóczi György-féle 36 fontos példányról történik említés.⁶⁹ Ugyancsak egyszer vették leltárba a „*Holber Schlang*”-ot, Egerben 1558-ban, egy Perényi Péter-féle, Baba nevű 4 fontos darabot.⁷⁰ Ezek az adatok azonban önmagukban kevesek, értékelhetetlenek.

Az egyszerű *Nothschlange* — jelző nélkül — több helyütt megtalálható a német nyelvű leltárakban. Kalibere e források alapján 10—20 fontos értékben határozható meg, súlyára vonatkozólag viszont mindössze két adat van, 42—48 mázsa.⁷¹ Ez kevés a pontos meghatározáshoz, s a szakirodalom sem segít, mert csak Dolleczek ismerteti a típus valamennyi adatát: 18 font, 2500 kg (kb. 45 mázsa), L 40.⁷²

Kevesebb adat áll rendelkezésünkre a *Quartierschlange*ra vonatkozólag, amelyet *Viertelschlange*nek, negyedes kigyónak is mondtak.⁷³ Csak kaliberméreteket ismerünk, 11—14 fontos határok között.⁷⁴ Viszont az előzőekkel ellentétben a szakirodalom bővebben ismerteti a típust, bár a kategórián belül Dolleczek a *Quartierschlange*t a *Feldschlange*val említi együtt, a *Viertelschlange*t pedig *Falkonett*nek mondja (adatai: 12 font, 750 kg [kb. 13 mázsa], és L 24).⁷⁵ Kalmár szerint szintén 12 fontos, 12 mázsás, de L 40-es a típus.⁷⁶ Másutt is hasonló értékekkel találkozunk.

A *Feldschlange*ra mindössze négy adatunk van, Munkácson 1688-ban egy „*Ragozische Veldt-Schlange*, de Anno 1620” volt, egy 1 fontos példány,⁷⁷ 1711-

67 Iványi, HK 1927. 17. o.; Czuberka, 1906. 61. o.

68 Iványi, HK 1927. 12. o.

69 Thaly, AK 1878. 80. o.

70 Szendrei, HK 1888. 623. o.

71 Pontos adatok és hivatkozások a mellékletben.

72 Dolleczek, 1887. 86., 91. o.

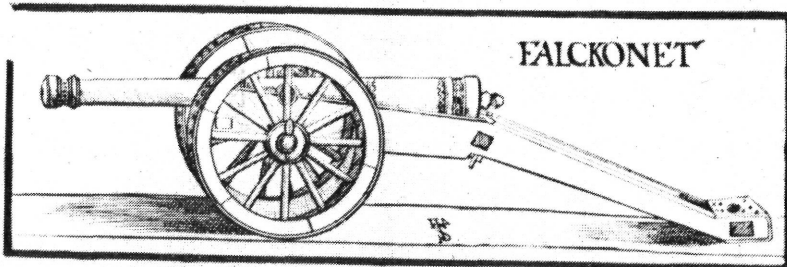
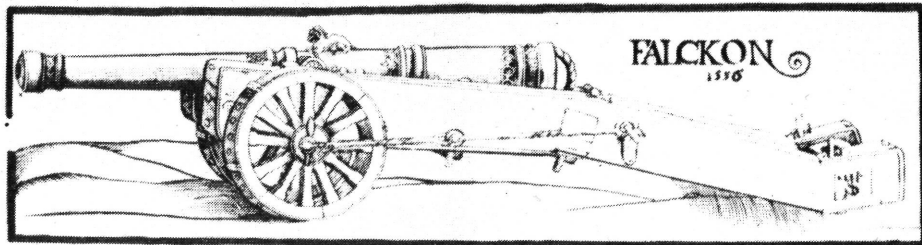
73 Demkó, HK 1917. 190. o.

74 Pontos adatok és hivatkozások a mellékletben.

75 Dolleczek, 1887. 91. o.

76 Kalmár, 1971. 169—171. o.

77 Thökölly Napló, II. k. 357. o.

ben két Rákóczi György-féle 10 fontos darab,⁷⁸ s végül Kanizsán 1690-ben egy Zrinyi Miklós által 1646-ban öntetett 3 fontos találatott.⁷⁹ Ebből csak annyit állapíthat meg, hogy a Feldschlange főképp a kategória kisebb típusait foglalta magába, s ebből következően ezt a lövegfajtát nagy valószínűséggel a Falkonok és Falkonetek csoportjában kell keresnünk. Természetesen a Schlange esetében is találkoztam azzal a jelenséggel, hogy a löveg-elnevezésből hiányzik a pontosító jelző. Az 1711-es munkácsi jegyzék egy tucat ilyen löveget ír le, melyek közül egy 18 fontos (41 mázsa súlyú), egy 14 fontos (35 mázsa, 75 font), nyolc 10 fontos, és egy-egy 9, ill. 7 fontos volt, nagyobb részüket Rákóczi György öntette.⁸⁰ Szerintem ezeknél a lövegeknél nem lehet olyan egységes besorolást alkalmazni, mint azt hasonló esetben az (egész) Karthaunéknál tettük, hisz a 18 fontos példány akár Nothschlange is lehetne, a 7 fontos pedig inkább a Feldschlangékhoz tartozik.

A Schlange kategória eddigi darabjai nagyjából 7—20 fontos kaliberértékek közé tehetők. A *Falkon*, magyarul falkony (a latin falcoból, ami sólymot jelent), némi átfedéssel szorosan kapcsolódik hozzájuk. Kaliberét tekintve egységes képet mutat, zömében 5—9 fontos.⁸¹ Két kirívó példa azért itt is akadt: az 1661-es felső-magyarországi összeírás Kassán két 24 fontos darabot említ, valamint Eger 1690-es inventáriuma tartalmazza egy 27 fontos példány leírását.⁸² Szerintem ezek a besorolások pusztán hozzá nem értésből adódtak, mivel a kassai „falcone”-kat a 10 évvel korábbi német összeírás „Singerin oder halbe Cartauen” néven vette leltárba, az 1690-es egri „27 Pf Eüssen schüessendé falkhaune”-t pedig a két évvel előbbi felmérés írja fél-karthaunnak.⁸³ Egyéb adatok tekintetében is szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hiszen Kassa 1650-es inventáriuma pontos hosszadatokat, Munkács 1711. évi jegyzéke súlymértéket, Tokaj 1649. évi összeírása pedig súly- és hosszadatokat hoz.⁸⁴ Ezek azt mutatják, hogy a Falkonok súlyértékei igen tág határok között mozognak:

78 *Thaly*, AK 1878. 62., 70. o.

79 *Thaly*, Sz 1870. 417. o.

80 *Thaly*, 1878. AK, 61., 63—65., 67., 70. o.

81 Pontos adatok és hivatkozások a mellékletben.

82 *Merényi*, HK 1895. 277. o.; *Kárfy*, HK 1914. 423. o.

83 *Kárfy*, TT 1902. 453. o.; *Thaly*, Sz 1872. 339. o.

84 *Kárfy*, TT 1902. 453. o.; *Thaly*, AK 1878. 63—76. o.; *Szendrei*, LAK 1888. 616—618. o.

legkisebb adatunk egy 3 fontos esetében 8 mázsa, a legnagyobb, egy 8 fontos darabnál, 33 mázsa feletti súly.⁸⁵ Ebből az értékkülönbségből persze az is következik, hogy a típus megítélésekor a súlymérétek nem jelentkeznek döntő szempontként. A falkonyok hosszát az idézett összeírások röfben (Elnlang) és singben adják meg, ezek alapján a típus hosszát 3 méternél többre becsülhetjük, sőt egyes esetekben az a 4 métert is meghaladta. A kaliberhossz így 40—50-szeresnek adódik.

A szakirodalomban is nagyjából hasonló értékekkel találkoztam.

Említenek összeírásaink „*Dupla Folkaun*”-t is, ezek azonban érthetetlen módon kisebbek az egész falkonyoknál.⁸⁶ Besorolásuk ezért bizonytalan, további adatok szükségesegek.

A Falkon kisebb, könnyebb változata a *Falkonett*, magyarul falkanét, (latinul falconetum). Bár Iványi szerint a leggyakoribb magyarországi ágyútípus, inventáriumainkban keveset találtam belőlük. Lehetséges — erre a feltételezésre a méretbeli egyezések adnak alapot —, hogy a magyar összeírások inkább tarackoknak nevezték őket. A leltárba vett mintegy két tucatnyi példány alapján a típus a 16—18 latos kaliberűektől a 3 fontosokig terjed, súlyuk 5—6 mázsa, hosszuk 2,5—3,5 méter (L 47—48) között váltakozott.⁸⁷

A szakirodalom ebben az esetben is közelítőleg azonos méreteket ad meg a típusra. Mivel az osztrák szakmunkák adatai nagyjából megegyeznek a hazai forrásokban leírt falkony és falkanét ágyúkéival, megkockáztatnám azt a feltevést, hogy e két típus nem tért el olyan mértékben a korabeli hasonló német kategóriától, mint ahogy ezt a Karthaunéknál és Schlangéknál láttuk. Itt is van azonban egy problematikus pont, ugyanis leltáraink, magyar, latin, német nyelvűek egyaránt, beszélnek *dupla falkonétáról*. A szakirodalomban csak Iványi ír róluk.⁸⁸

Véleményem szerint magyar szempontból legérdekesebb típus a *tarack*. Nem csak azért, mert, mint említettem, nehéz megfelelő német kategóriához kapcsolni, hanem mert igen sokféle jelzöt kapott a különböző összeírásokban.⁸⁹ Iványi többet felsorol közülük, de egy-egy elnevezésből rögtön általánosít.⁹⁰ Ő is megállapítja, hogy előfordul a falkonéta és a tarack típusainak keveredése.⁹¹ Valóban, az értékek igazolják ezt, sőt lehetségesnek tartom azt is, hogy a falkonok kisebbjei közül is belekerült néhány darab ebbe a kategóriába. Maga a tarack nem bomlik jól elkülöníthető alfajokra, pusztán gyakori elnevezéseket lehet kiemelni, mint sebes tarack, forgó tarack, sima tarack. A sebes tarack Czuberka szerint gyorstüzelő típus lehetett,⁹² véleményem szerint ez az az a megszorítással érvényes, ha tűzgyorsaságát a nagyobb típusokéhoz viszonyítjuk. A forgó tarack megnevezést az inventáriumok több helyütt pontosítják, s eszerint egy forgó állványról tüzelő könnyű típusot kell érteni ezalatt.⁹³ A siskák esetében is található erre vonatkozó utalások.⁹⁴

A technikai adatok szerint a tarack kalibere néhány lattól 5 fontig terjedt, bár pl. 1642-ben Patakon 7 fontos I. Ferdinánd-féle darabról esik említés.⁹⁵ Súlyadataik igen érdekesen alakulnak, ugyanis többségükben nehezebb darabok-

85 *Merényi*, HK 1895. 278. o. (Szendrő 1661); *Szendrei*, LAK 1888. 616. o. (Tokaj 1649).

86 Kassa 1640, *Merényi*, HK 1916. 424. o.

87 Pontos adatok és hivatkozások a mellékletben.

88 *Iványi*, HK 1927. 11. o.

89 *Kárffy*, TT 1902. 454. o.; *Kemény*, TT 1905. 154. o.

90 *Iványi*, HK 1927. 14—15. o.

91 Uo. 11—12. o.

92 *Czuberka*, 1906. 60. o.

93 *Iványi*, HK 1927. 15—16. o.; *Czuberka*, 1906. 60. o.

94 Uo.

95 *Thallóczy*, TT 1879. 157. o.

ról van szó, mint a falkonéta, sőt a falkon kisebb példányainál is súlyosabbak. A legkisebb az ugyancsak Patakon leltárba vett 1 fertályos 80 font súlyú „kis réz tarackz”, a legnagyobb az ugyanott található, már említett 7 fontos, 24 mázsás löveg.⁹⁶ Többségében azonban 3—4—5 mázsától 9—10—11-ig terjed súlyuk, az előbbieket átlag 0,5—1,5 fontosak, az utóbbiak 2—3 fontosak. (E súlyadatok az 1642-es pataki, és az 1649-es tokaji jegyzékből származnak.⁹⁷)

A következetlen kategorizálás folytán a kis tarackok, forgó tarackok, siskák, serpentinelek, Scharffetindlek talán felfoghatók azonos kategóriájúaknak is. Ezekről a típusokról, sajnos, nagyon kevés adat áll rendelkezésünkre.

Német nyelvű jegyzékekben gyakran szerepel a *Stuckh*, vagy kicsinyítő képzős formában *Stückh*ként. Thaly az 1687—88. évi egri leltár kiadásakor *Veldt-Stuckh*, ill. *Stückhl* formáját taracknak fordította,⁹⁸ bár a szó löveget, eredeti értelmében pedig pusztán darabot jelent. Ezt az azonosítást az adott esetben az 1—3 fontos kaliberadatok megengedik. Viszont az 1688. és 1711. évi munkácsi leltárak már 10 fontos példányokat is neveznek így, s az 1688-as belgrádi jegyzékben pedig valamennyi összeírt ágyút egyszerűen *Stuckh*nak mondanak.⁹⁹ Véleményem szerint a név esetleges fordítását az adott példányok technikai jellemzőinek összessége, valamint a szövegekörnyezet határozza meg.

Nem térnek ki külön a *mozsarakra*, hiszen ennek a típusnak nincsenek egymástól alapvetően eltérő alfajai. Közös jellemzőjük a rövid, rendszerint nagy öblű cső, a kivetett lövedék magas röppályája — ezért hívták vetágyúnak, vagy pattantyúnak — s az, hogy elsősorban a várostromok hatásos tüzfegyvere, akár az ostromlott vár falai mögé, akár az ostromlók sáncai mögé kellett lőni. Bombavetésre is használták (Feuermörser), ill. világító golyókat is lőttek belőlük. Méreteik igen változatosak, néhány fonttól akár a 100 font felettiéig.¹⁰⁰

Sokkal inkább figyelmet érdemel a tarackok kapcsán már említett *Haubitz*, amelynek nevét a német „Hauptbüchse” (főlöveg) szónak a szláv nyelvekben „Hauptnice” alakúra torzult formájából származtatják.¹⁰¹ A *Haubitz*ot működése folytán kőlövegnek, Steinbüchsennek is nevezték,¹⁰² az 1687—88., ill. 1690. évi egri, és az 1711-es munkácsi német nyelvű jegyzékek pedig *Cammer-Stückhl*, *Kammer-Stuckh* néven is leltárba veszik a típust.¹⁰³ Már szóltunk róla, hogy ezt a lövegfajtát a források kizárólag kőlövedékekkel működőnek mondják, Iványi az említett 1711. évi munkácsi jegyzékre hivatkozva azzal tesz különbséget *Haubitz* és *mozsár* között, hogy az előbbi kőlövő (Stein schiesente), az utóbbi követő (Stein werffente) ágyú.¹⁰⁴ Használják azonban a *Haubitz*ra vonatkozólag is „Stein verfende”, „kődobáló”, „kőzúdító”, „köveket vető”, „köveket hajtó” jelzőket, és *Dollezek* is a vetágyúkhöz sorolja.¹⁰⁵

A *Haubitz*ból viszonylag sokat találtam a különböző összeírásokban. Kaliberük zömében 2—25 font között változik, de néhol 70 fontos darabokat is összeírtak. Az egyéb adatok tekintetében itt is hiányok vannak, amelyeket a felolgozások sem töltöttek ki.

96 Uo. 160., 157. o.

97 *Thallóczy*, TT 1879. 154—160. o.; *Szendrei*, LAK 1888. 616—618. o.

98 *Thaly*, Sz 1872. 339—340. o.

99 *Thököly Napló*, II. k. 356—360. o.; *Weiss*, TT 1895. 56—57. o.

100 Magyar vonatkozásokat l.: *Iványi*, HK 1927. 17—18. o.; általánosságban ismerteti a típust *Dollezek*, 1887. 87., 91—93. o.

101 *Dollezek*, 1887. 47. o.; *Kalmár*, 1971. 160. o.

102 *Iványi*, HK 1927. 17. o.

103 *Thaly*, Sz 1879. 340. o.; *Kárfy*, HK 1915. 422. o.; *Thaly*, AK 1878. 66—81. o.

104 L. a 102. jegyzetet.

105 *Dollezek*, 1887. 91. o.

Munkámban elsősorban — a teljesség igénye nélkül — a problematikus pontok kiemelésére törekedtem, és hogy felhívjam a figyelmet a törökkori hadtörténet e kevéssé kutatott területére. További, több irányú, gondos kutatást igényel a különböző feltevések pontosítása, szükség esetén módosítása. Egyrészt a

1. sz. melléklet*

OSTROM

1	2	3	4
Árva 1549 Ecsed 1619	1. 2. öreg faltörő ágyú 3. öreg ágyú	fülemüle	
Eger 1687—88	4. öreg ... ágyú 5. nagy karthaun-ágyú 2 db 6. három-negyed karthaun-ágyú 2 db 7. félkarthaun-ágyú 2 db 8. fél-karthaun 9. fél-karthaun 10. fél-karthaun 11. fél-karthaun	Baba	török török török Miksa Miksa magyar török türkisch
Eger 1690	12. 3/4 Carthaunen 13. 3/4 Carthaunen 14. 3/4 Carthaunen 15. 3/4 Carthaunen 2 db 16. 3/4 Carthaunen 17. halbe Carthaune		türkisch türkisch Maximiliano 2—o
Fülek 1635 Huszt 1669	18. 19. öreg ... lövő szerszám 20. öreg ... lövő szerszám	fülemüle Farkas Filemile	Bebek György
Huszt 1674 Huszt 1688	21. 22. öregágyú 23. öregágyú 24. öregágyú	fülemüle Sípos Dobos Fülemile	
Huszt 1706	25. öreg-ágyú 26. öreg-ágyú 27. öreg-ágyú	fülemüle sípos dobos	
Kanizsa 1690	28. egész carthaun-ágyú 29. carthaun 30. egész carthaun 31. egész carthaun 32. carthaun 33. félcarthaun	Beer bak-öz/Rehpokh bivaly/Püffel kakas/Hahn sündisznó/Igel	Károly (?) Károly (?) Miksa Miksa

* Magyarázat a Mellékletek táblázataihoz

- 1 — a vár neve, ahol az inventáriumot felvették, és a felvétel időpontja
- 2 — a löveg típusának megnevezése
- 3 — a löveg egyéni elnevezése
- 4 — a löveg öntetője, tulajdonosa, származási helye
- 5 — a löveg öntésének éve
- 6 — a löveg kalibere a kilőtt golyó súlyában (font)
- 7 — a lövegcső súlya (mázsa-font)
- 8 — a lövegcső kaliberhossza (L: arányszám)
- 9 — a lövegcső úrmérete (cm)

hazai és a környező országokbeli levéltárakban elfekvő inventáriumokat kellene összegyűjteni, másrészt a külföldi — főleg osztrák és német — szakirodalmat kell még inkább bevonni vizsgálódásainkba. Ez egy nagyobb lélegzetű munka elkészítésének lehetőségét, de még inkább szükségességét is jelenti.

LÖVEGEK

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	28					Takáts	Sz	1908	142
	20				9 ^Δ	Szendrei	HK	1890	79
	20				10 ^Δ				80
	65				?				
	40					Thaly	Sz	1872	339
	38								
	30								
1565	28								
1574	28								
1561	28								
	23								
	36					Kárffy	HK	1915	417
1569	34								
	40								423
	30								
	30								
	24								424
	24					Takáts	Sz	1908	133
	10					Koncz	HK	1892	133
	30								134
	25					Takáts	Sz	1908	142
	17					B. Radvánszky II.		1879	392
	18								
	25								393
	28					Thaly	Sz	1870	419
	18								
	18								
	48					Thaly	Sz	1870	417
1578	40								
1569	48								
1569	44								
	42								
	32								418

10 — a lövegcső hossza**

11 — az inventáriumot közlő neve

12 — a folyóirat neve (l. a Rövidítések jegyzékét a *-gal jelzett lábjegyzetben)

13 — a folyóirat évfolyama

14 — oldalszám

** 10. pontban alkalmazott jelek feloldása

+ = Eln lang (rőf)

Δ = láb

o — sing

□ = lat

- = font

1	2	3	4
Kassa	34. kartaun	pórtáncz	Ferdinánd/Kassa városa
Kassa 1640	35. kartaun 36. carthauna 37. 38. 39.	der wilde man Rébay Poór Táncz Vadember Bika	Bebek
Kassa 1650	40. Középső carthauna avagy Szingerin 3 db 41. Cartaun 42. 43. 44. Singerin o. halbe Cartaunen 2 db	Pauer tanz wildte Mann ochs	Khays. Ferdinandi Franz Bebekh Khays. Rudolphi 2.
Kassa 1682 Murány 1550	45. 46. quartaun 2 db 47. cantatrix — Singerin	Bauertanz	
Patak 1642	48. bombardata cantatrix 49. öreg ... ágyú 50. öreg ... ágyú 51. öreg ... ágyú	Sibilla Krokodilus Sárkány Basiliscus basiliscus	Bazo Mathyassen Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi
Patak 1689	52. kartaun		
Semppte 1622	53. nagy öreg faltörő ágyú 2 db 54. faltörő ágyú 55. szepessi öreg ágyú 56. Saxonai öreg ágyú 57. öreg ... ágyú		
Semppte 1626	58. öreg faltörő 2 db 59. öreg faltörő	Császár Crocodilus hajdu krokodilus hajdu	Thurzó Kristóf
Semppte 1639	60. öreg rézágyú 61. öreg rézágyú		
Szatmár 1704 Szeben 1552	62. fél-karthaun 63. faltörő 64. faltörő 65. quartauna 66. faltörő	Nachtigoll Ochs v. Nuernberg	Ferdinandus
Szendró 1690 Tokaj 1649 Tokaj 1584	67. fél-karthaun 68. 69. Singerin	fülemüle	János vajda Rákóczi György Homonnay Miklósné
Kassa 1552	70. „Una bombardata magna vulgo Paurntantz vocata, pondere centum et viginti centenariorum”		
Kassa 1557	71. „Vna bombardata magna porthanz appellata...” 72. „Bombardae noviter fusae, vna karthaum, altera Nachthygal appellatae.”		
Esztergom 1554	73. „Dann was die vnsern nun vber 3 Tag beschossen aus grossen Khorten ondt Singerin welche 35 bis in die 78 pf Eisen schiesenn, hobenn die Tuerckhenn die Vorgangene macht wieder mit Schutwerckh unnd gressliechen Paumben Vormacht.”		

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1561	40	93				Takáts	Sz	1908	132
1530	38 42	80 80 93 80 78	20 22 1/2 20 21			Merényi	HK	1916	423
	26								424
1561	40	93	22 1/2			Kárffy	TT	1902	453
1530	38	80	20						
1570	38 25	78 48	21		5 1/8+				
	48					Szendrei	HK	1888	627
	33					Iványi	HK	1927	25
	30								8
	30					Thallóczy	TT	1879	155, 168
1633	30	65 56							
1633	30	65 56							
1633	30 36	65 56				Takáts	Sz	1908	136
	40					Komáromy	Sz	1889	408
	25								409
	24								
	40					Takáts	Sz	1908	138
	20								
	40					Kemény	TT	1905	154 155
	20								
	16					Thaly	Sz	1870	418
	25					Iványi	HK	1927	25 26
	24								
	50	43				Takáts	Sz	1908	142 136
	36	38							
	35	54				Iványi	HK	1927	25 26
	26	70							
	28					Takáts	Sz	1908	142 136
	21	46							
	12	45	26			Iványi	HK	1927	26
						Kárffy	TT	1901	
									122
									123
									126
						Jurkovich	TT	1902	579

1	2	3	4
Eger 1558 Eger 1687—88	1. Holber Schlang 2. Schlang	Baba	Perényi Péter Ertzbischofflichen Wappen v. Colassa Maximiliano 2-o János Frigyes hg. III. Ferdinánd
Eger 1690 Érsekújvár 1685	3. Notschlangen 4. Quartier-Schlangen 3 db 5. Quartier-Schlangen		„Ragozische” „Ragozische” „Ragozische” „Ragozische” „Betlehem (sic!) Gaborisches”
Munkács 1688	6. Noth-Schlangen 7. Noth-Schlangen 8. Noth-Schlangen 9. Veldt-Schlangl 10. Noth-Schlangen 11. Noth-Schlangen		
Munkács 1704 Munkács 1711	12. Súgár-ágyú 3 db 13. Schlangen 14. Veltschlange 15. Schlangen 16. Schlangen 17. Schlangen 18. Schlangen 19. Schlangen 20. Schlangen 21. Notschlangen 22. Schlangen 23. Notschlangen 24. Notschlangen 25. Schlangen 26. Quardir-Schlangen 27. Quardir-Schlangen 28. Quardir-Schlangen 29. Feltschlangen 30. Schlangen 31. Schlangen 32. Schlangen 33. thopelte Nothschlangen 34. Feldschlange 35. Schlangen	Wachtl Alster Spaz Hirsch Falck Papagey Amsel Lerchen Tauben Reblum Turteltauben Kroccodil krokodil béka	Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Bethlen Gábor Rákóczi György Bethlen Gábor I. Ferdinánd III. Ferdinánd Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Rákóczi György Zrínyi Miklós Stephani Botschkay Rákóczi Rudolphus Homonnay Miklóné
Kanizsa 1690 Kassa 1650			
Patak 1689 Szendrő 1661 Szatmár 1704	36. quartierschlange 37. Colubrin 38. sugár-ágyú 39. hirmondó sugár-ágyú 40. Nothschlange		
Szatmár 1584			
Kassa 1552	41. „una bombardae colubrina vulgo Schlang et ibi Odeichsenn cognominata.” 42. „una colubrina parva pondere duodecim centenariorum” 43. „bombardae Schlangen vocatae ciuitatis” 44. „Egy közép ágyu, Quartirschlangh.”		
Kassa 1557 Eger 1562			

LŐVEGEK

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1537	4 16					Szendrei Thaly	HK Sz	1888 1872	623 339
1565	20 12					Kárffy Fehérpataky	HK Sz	1915 1877	417 179
1650	14 15					Thököly Naplóí II.			356 357
1632	10								
1631	10								
1620	1								
1647	18								359
1629	10								358
	12					Thaly	TT	1884	157
1647	18	41				Thaly	AK	1878	61
1641	10								62
1647	14	35 70							63
1631	10								63
1633	10								64
1632	10								
1631	10								
1631	10								
1647	20	42							65
1631	10								
	18								65
1622	12								66
1628	9								67
	11								
1558	12								69
1656	12								70
1632	10								
1633	10								
1631	10								
1597	7								
1633	36								80
1646	3					Thaly	Sz	1870	417
1606	8	40			6 1/8+	Kárffy	TT	1902	454
	14					Takáts	Sz	1908	136
	17					Merényi	HK	1895	278
	16					Thaly	Sz	1870	417
	11								418
	20	48	31			Iványi	HK	1927	26
						Kárffy	TT	1901	122
						Szabó	TT	1881	124 757

1	2	3	4
Eger 1687—88	1. Falkhaun 2. Falkhaun 2 db 3. Falkhaun 4. Falkhaun 5. Falkhaun 6. Falkhaun 2 db 7. Falkhaun 8. Falkhaun 9. Falkhaun 10. Falkhaun 11. Falkhaun 12. falkhaun		I. Ferdinánd Miksa saltzburgi érsek török egri érsek Miksa Rudolf Rudolf
Eger 1690	13. falkhaun 14. falkhaun 15. falkhaun 16. falkhaun 17. falkhaun 18. falkhaun		II. Mátyás III. Ferdinánd Bischoff zu Erlau Vernantio
Érsekújvár 1685	19. falkhaun 20. falkhaun 21. falkhaun 22. falkhaun 23. falkhaun 24. Falkaune 25. Falkaune 26. Falkaune 2 db 27. Falkaune (vasból) 28. Falkaune 29. Falkaune (vasból) 30. Falkaune 31. Falkaune 32. Falkaune		Kayser Maximilia- no 2-do Kayš. Ferdinand- sche Kayš. Rudolphi- sche Kay. Maxi. 2-di Kay. Rudolphi- sche „mit Erzbischöfl. Salzburgischen Wappen” Kay. Max. 2-di Ferd. 3-o Kay. von Maxi. Kay. ... Maxi. érseki
Kassa 1640	26. Falkaune 2 db 27. Falkaune (vasból) 28. Falkaune 29. Falkaune (vasból) 30. Falkaune 31. Falkaune 32. Falkaune 33. folkan 2 db 34. folkan 4 db 35. folkan 36. folkan 37. folkan 38. Dupla Folkaun 39. Dupla Folkaun 3 db 40. Dupla Folkaun 2 db 41. Dupla Folkaun 5 db 42. Falkhaunen		III. Ferdinánd II. Ferdinánd I. Lipót II. Rudolf III. Ferdinánd császári
Kassa 1650	43. Falkhaunen 44. Falkhaunen 45. Falkhaunen 46. Falkhaunen	„mit Paulo Abstemio Bischoff von Netter wappen”	Khays. Rudolphy 2. Khays. Rudolphi 2.

LÖVEGEK

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1556	9					Thaly	Sz	1872	339
1571	8								
1574									
1564	8								
	8								
1560	7								
1570	7								
1574									
1584	7								
1583	6								
	5								
1614	5								
1650	5								
1560	9					Kárffy	HK	1915	417
1574	8								
1556	8								
1584	8								
1570	8								
1584	7								418
1563	7								
	6								
1650	6								
1519	5								
1574	27								423
1570	8								424
1553	6					Fehérpataky	Sz	1877	178
	6								
	6								
1578	6								
	7								
	7								
1578	8								179
1650	8								
	8								
	8								
	7					Merényi	HK	1916	424
	6								
	5 1/2								
	4 3/4								
	4								
	3 1/2								
	2 1/2								
	2 1/4								
	2								
1601	6				5 1/8+	Kárffy	TT	1902	454
1563	6				5 1/4+				
	5				4 5/8+				
1597	5				5 5/8+				
1620	5				4 1/2+				

TÁBORI

1	2	3	4
Kassa 1661 Munkács 1688	47. falcone 2 db 48. Falckhaunen 49. Falckhaunen		Ragozische Betlehem Gaborisches III. Ferdinánd II. Rudolf Rákóczi György II. Rudolf Rákóczi III. Ferdinánd
Munkács 1711	50. Falcaunen 51. Falcaunen 52. Falcaunen 53. Falcaunen 54. Falcaunen 55. Falcaunen		
Szendró 1661	56. falcone 57. falcone 4 db 58. falcon 2 db		
Tokaj 1649	59. Falkony 60. sima Falkony 61. sima Falkony 62. Falkony 63. Falkony	Sas Szőlő Gerezdes	Báthory Boldizsár Boeckay Báthory István Maximiliánus 2ndus
Kassa 1552	64. „Duae bombardae, vulgo falconae dictae ad ferreos, ...”		jaculandos globos

4. sz. melléklet

TÁBORI

Kanizsa 1588	1. egyszerű falcanét-ágyú 2. egyszerű falcanét-ágyú 3. egyszerű falcanét-ágyú 4. egyszerű falcanét-ágyú 5. egyszerű falcanét-ágyú		magdeburgi címerű Nádasdy magyar
Kassa 1650	6. Toppelte Falkhanet 7. Toppelte Falkhanet 8. Einfache Falkhaneth 9. Einfache Falkhaneth 2 db 10. Einfache Falkhaneth 2 db 11. Einfache Falkhaneth 12. Einfache Falkhaneth		türkisch Khay. Mathias 2. Khay. Rudolphi 2. Khay. Rudolphi 2.
Munkács 1711	13. Einfache Falkhaneth 14. Einfache Falkhaneth 15. Falconet 16. Falconet	Wolfgangen Pfaltz grafen in Bayern	Khays. Mathias 2. II. Rudolf
Semphte 1639	17. dupla falconetum 18. dupla réz falconetum		
Kassa 1552	19. „Item alia falconeta opus Simonis haubitz pondere octo centenariorum.”		
Kassa 1557	20. „Item alia falconeta cognominata draco...” 21. „Falconeta duplex ciuitatis.”		

LÖVEGEK

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1631	24 10 6					Merényi Thököly Naplói II.	HK	1895	277 357 358
1652	7	14 21				Thaly	AK	1878	63
1578	7	26 50							65
1621	5 4 6 7 8 3 6	19 72 14							67
						Merényi	HK	1895	69 76 278
1590	8 5	33 30 25			4 1/8° 5°	Szendrei	LAK	1888	616
1597	6	32 70			5 1/2°				617
1570	8	26			4 7/8°				618
1577	8	25			4 3/4°				618
						Kárffy	TT	1901	121

LÖVEGEK

	2	6 50		6,07		Szendrei	HK	1888	620
	2	6 78		6,05					621
	1,5	6 36		5,04					621
	1,5	5 25		5,04					
	28 [□]	5		4,07					
1543	3				4 5/8+	Kárffy	TT	1902	454
	12 1/2				4+				
1614	2				4 1/8+				455
	2				4 1/8+				
1579	2				4 1/8+				
	2	10 55			4 1/8+				
1557	2				3 1/2+				
1615	1				3 1/8+				
	1/2								
	16 [□]					Thaly	AK	1878	71
1587	18 [□]								77
	5					Kemény	TT	1905	154
	1,5					Kárffy	TT	1901	122
									123

1	2	3	4
Ecsed 1619	1. duffla taraczk 5 db		
Huszt 1669	2. forgó taraczk 4 db 3. taraczk 3 db 4. sebes taraczk 2 db 5. sebes taraczk 2 db 6. forgó kis réztaraczk 7. taraczk 8. sebes taraczk 9. taraczk 10. taraczk 11. sebes taraczk 12. jó hosszú sebes taraczk 13. sebes taraczk 14. kis ... taraczk	Seregély Kecskebakk	
Huszt 1688	15. kis taraczk 16. taraczk 17. taraczk	Sólyom Kólcson Sólyom Kurta	
Huszt 1706	18. sebes kis taraczk 19. taraczk 20. taraczk 21. taraczk 2 db 22. taraczk 23. taraczk 24. taraczk	szőlő habarnyicza Ferdinánd	
Kassa 1640	25. taraczk 26. Sebes taraczk 8 db	Crucifix saskeselyű	
Patak 1642	27. kis taraczk 2 db 28. taraczk 29. taraczk 30. taraczk 31. taraczk	Gyék Pók	Georgius Rákóczi
	32. sima taraczk 33. sima taraczk 34. taraczk 35. sima rövid taraczk 36. taraczk 37. taraczk 38. taraczk 39. kis taraczk 40. forgó vas taraczk 3 db 41. kis réz taraczk 42. réz taraczk 43. réz taraczk 44. vas forgó taraczk		Maximilianus II. Sigismundus Rakoczi Ferdinandus
Sempthe 1622	45. forgó taraczk 46. hosszú sebes kis taraczk 47. öreg hosszú szegletes sebes taraczk		Ferdinandus Maximilianus II. Ferdinandus Maximilianus II.
Sempthe 1639	48. réztaraczk 49. rövid vastaraczk 50. réztaraczk 2 db 51. rézágyúforma taraczk 52. sebes taraczkocska 53. réztaraczk		Franciscus Dobo Ferdinandus

LÖVEGEK

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	3				8 ^Δ	Szendrei	HK	1890	80
	3				?				
	1,5				7 ^Δ				
	4					Koncz	HK	1892	133
	5								
	5								134
	4								138
	2								139
	3								
	4								
	4								
	3								
	12 [□]								
	1					B. Radvánszky II.			392
	18 [□]								395
	?								
	2								
	5					Thaly	Sz	1870	419
	3								
	3								
	1								
	6								
	3								
	18 [□]								
	1/4					Merényi	HK	1916	424
1620	2	9				Thallóczy	TT	1879	154
	2	9							
1556	0,5	3 1/2							157
1620	0,5	9							
1531	7	24							
	3	9							
	?	12							158
	3	8 1/2							
1533	3	11							
1570	3	11							
1531	7	24							159
1566	0,5	2 1/2							160
	0,5								
1588	1	80							
	1,5	5							
1557	1	4							
	3								
						Komáromy	Sz	1889	408
									409
	?								
	6					Kemény	TT	1902	154
	1,5								
	1,5								
	1								
	2								

1	2	3	4
Tokaj 1649	54. kis vas taraczk 55. taraczk 56. taraczk 57. taraczk 58. taraczk 59. taraczk 60. taraczk 61. taraczk 62. taraczk 63. vastaraczk	Barát Napverőfény	Maximilianus 2dus Rudolfus Benedictus Serédy Rudolfus 2-dus Rudolfus 2-dus Rudolfus 2-dus F. Olomuczer Franciscus Bebek

6. sz. melléklet

Buda 1686

1. kőzúdító ágyu
2. haubitz
3. kőzúdító vetágyú
4. kőzúdító vetágyú
5. kőzúdító Haubitz
6. Haubitz
7. Haubitz
8. rövid Haubitz
9. Haubitz
10. kődobáló Haubitz 2 db
11. hosszú érc Haubitz 2 db
12. hosszú követ zúdító
Haubitz 2 db
13. Haubitz 4 db
14. Haubitz
15. Haubitz 2 db
16. kődobáló ... Haubitz 4 db
17. követ zúdító Haubitz
18. haubitz 4 db
19. Haubniczerin

Traschl

HAU
török
II. Rudolf
I. Ferdinánd

Érsekújvár 1685

császári

Kálló 1661
Kassa 1650

császári
III. Ferdinánd
III. Ferdinánd
III. Ferdinánd

Kassa 1661
Munkács 1711

császári
császári
császári

Khays. Ferdinandi I.

Nándorfehérvár
1688

20. khlines Cammerstückhl
21. haubitz
22. Haubitz
23. Haubitz Stein schiesente
24. Haubitz Stein schiesente
25. Stein schiesente
Haubitzen
26. Stein schiesente
Haubitzen
27. Stein schiesente
Haubitzen 3 db
28. Stein schiesente
Haubitzen
29. Stein schiesente
Haubitzen
30. Stein schiesente
Haubitzen
31. Stein schiesente
Haubitzen
32. Stein Schiesszende
Haubitzen 3 db

Druget János

II. Miksa

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	0,75	2			2 1/2°	Szendrei	LAK	1888	616
1570	3	10 75			4°				617
1579	3	10 18			4 1/8°				
1554	3,5	11 45							
1596	2,5	8 67			4°				
	2,5	10			4°				618
1592	3/4	3 71			2 3/4°				
1558	1	5			3 1/2°				
1545	1	5			3 1/4°				
	0,5	1			2 1/2°				

BITZOK

	8				Rómer	AK	1878	50
1594	8							51
1550	12							53
1564	12							
	15							
	11							54
	8							
1580	5				Fehérpataky	Sz	1877	179
	6							
	11							
	14							
	15							
	16							180
	17							
	18							
	20							
	25							
	15				Merényi	HK	1895	276
1527				3 1/4+	Kárfy	TT	1902	456
	11							455
	70				Merényi	HK	1895	277
	15	14 20			Thaly	AK	1878	66
1579	16	12 20						
1639	8							68
	16	11 80						71
	12							74
	18							75
	15							81
	18							
	17							
1565	20							
	15				Weiss	TT	1895	57

1	2	3	4
Sempte 1622 Sempte 1626	33. öreg uj habicz 34. öreg uj habicz 35. öreg habicz 2 db		Thurzó Szaniszló
Szatmár 1660	36. morvai vas habicz 37. hambics 38. hambics 39. hambics 40. hambics 41. hambics 42. hambics		
Kassa 1552	43. „bombardae ferreae quinque vulgo Stray- pühsen.”		
Kassa 1557	44. „Duae bombardae Stainbychsen appellatae, globos lapideos projici- ens, quarum una est Re- giae Majestatis, altera ciuitatis.”		
Kassa 1640	45. „Haufnitzin nevé álgyu vet 70, vagy 80 fontot.”		
Eger 1687—88	46. „Haubitzen und Kam- mer-Stuckh, schiesst Stein.” (2 db) 47. 48. „Ein uhralte Haubitze, Sachsische Wappen, Schiess-Stein Pf. 49. 50. „ein ruiniertes Eyser- nes Cammer-Stuckh, Schiess-Stein Pf.		török
Eger 1690	51. „Haubitzen und Camer Stuckh” „Stein werfende türki- sche Haubitzen schad- haft.” 52. „Stein werfende Haubizen” 53. „Stein werfende Haubiz” 54. Haubizen 55. „Stein werfende Haubiz” 56. „eüßerne Haubizen”		Kay. Saxische
Munkács 1711	57. „altväterische Stein- schiessente Haubitzen oder Steinschiessentes Cammer-Stückhl”		

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	14					Komáromy	Sz	1889	409
	14					Takáts	Sz	1908	138
	14								
	5								
	19					Takáts	Sz	1908	136
	9								
	21								
	25								
	23								
	20								
						Kárffy	TT	1901	123
						Merényi	HK	1916	424
	16					Thaly	Sz	1879	340
	15								
	8''								
1482	8								
	28''								
	20					Kárffy	HK	1915	422
1587	15								
	15								
	10								
1482	7								
	2					Thaly	AK	1878	71

1	2	3	4
Ecsed 1619	1.	Vad ember	
	2. 3 db	Pálcza	
	3. közágyú 3 db		
	4. kurta ágyú 2 db		
Eger 1558	5. „bombarda frosch alias béka”		Frangepán F.
Fülek 1635	6.	oroszlán	Bebek
Gyula 1554	7. „bombarda cupream rimam in fronte habens”		
	8. „secunda bombarda farkas dicta”		
Huszt 1674	9.	farkas	
Kassa 1640	10. sebes ágyú 2 db	Bocskay	
	11. sebes ágyú		
Munkács 1711	12. Vogl-Stuckh		weissenburgi
	13. Vogl-Stuckh	Fucks	
	14. Vogl-Stuckh	Ursus	
	15. Vogl-Stuckh	Lupus	
	16. kurtzes Stuckh	Krot	Drágfy Gáspár
	17. Vogl-Stuckh	Linx	Rákóczi
	18. Vogl-Stuckh	Tax	Rákóczi
	19. Vogl-Stuckh	Pavitus	Rákóczi
	20. Vogl-Stuckh	wilter Ochs	Rákóczi
	21. Vogl-Stuckh	Tigris	Rákóczi
	22. Vogl-Stuckh	Alces	Rákóczi
Palota 1578	23.	„brevis baba”	
Patak 1642	24.	Fülemüle	Rákóczi György
	25.	Rigó	Rákóczi György
	26.	Fogóly	Rákóczi György
	27.	Szarka	Rákóczi György
	28.	Szajkó	Rákóczi György
	29.	Galamb	Rákóczi György
	30.	Veréb	Rákóczi György
	31.	Szarvas	Rákóczi György
	32.	Sólyom	Rákóczi György
	33.	Gerlice	Rákóczi György
	34.	Pacsirta	Rákóczi György
	35.	Fecske	Rákóczi György
	36.		Bebek Ferencz
Sempthe 1622	37. szepesi hosszú szarvas ágyú 2 db		
Sempthe 1639	38. réz ágyú		
	39. réz ágyú		
	40. hosszú réz ágyú	unicornis	
	41. réz ágyú	hajdú	
	42. réz ágyú	szarvas	
Szatmár 1660	43.	béka	Rákóczi
	44. veres ágyú		Rákóczi
	45. farkas ágyú		Rákóczi
	46.	szűz leány	Rákóczi
	47.	vadleány	Rákóczi
Szendró 1661	48.	Canon Regalis	
	49. félágyú 3 db		
Tokaj 1649	50.	Marcus Curcius	Rákóczi György
	51.	Oroszlános	Rákóczi György
	52.	Ló	Rákóczi György

BESOROLHATATLAN LÖVEGEK

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	40					Szendrei	HK	1890	79
	1								
	10								
	25								80
	14					Takáts	Sz	1908	135
	29								133
	30								138
	9								
	7								
	6					Merényi	HK	1916	142
	6								424
1641	10	18 19				Thaly	TT	1878	62
	10	21 42							
	10	19 67							63
	10	21 44							
1540	15								64
	10								65
	10								67
	10	19 49							68
	10								
	10	20 12							69
	10	20 88							
	3					Takáts	Sz	1908	142
1627	15	50				Thallóczy	TT	1879	155
1631	10	37 37							156
1633	10	36 2							
1631	10	39 10							
1631	10	36 10							
1631	10	35 97,5							
1633	10	36 46,5							157
1632	10	35 75							158
1626	15	40							
1631	10	37 116							159
1628	8	41							
	8	41							
1551	10	33							
	5					Komáromy	Sz	1889	409
	10					Kemény	TT	1905	154
	16								
	5								
	20								
	5								
	14					Takáts	Sz	1908	136
	18								
	24								
	14								
	16								
	24					Merényi	HK	1895	278
	24								
1646	25	43 20		4 3/4°		Szendrei	LAK	1888	616
1646	25	44 100		4 3/4°					
1645	25	45 14		4 3/4°					

1	2	3	4
	53.	Hircus	Rákóczi György
	54.	Fortuna	Rákóczi György
	55.	Pelikán	Rákóczi György
	56.	Kis-Baba	
	57.	Filemile	Georgius Fráter
	58.	Visus	Rákóczi György
	59.	Tactus	Rákóczi György
	60.	Aquilla	Rákóczi György
	61.	Auditus	Rákóczi György
	62.	Odoratus	Rákóczi György
	63.	Gustas	Rákóczi György
	64.	Angyal	Perényi Péter

8. sz. melléklet

KISKALIBERŰ

1	2
Huszt 1667	1. „két siska”; „siska egy”
Huszt 1669	2. „6-ik. A szakállas hosszú vas siska, rozgó lábával.”
	3. „egy hosszú vas siska”
Huszt 1688	4. „egy hosszú vas siska forgó lábával együtt”
	5. „2. Ismét 2 siska, forgó lábával együtt”
Kassa 1557	6. Scharfethyn ciuitatis
	7. Scharfethyn de Naghyda 2.
	8. Scharfethyn de Naghyda 1.
Munkács 1688	9. „1 Scharfenthiel, ohne Zaichen undt Jahl, schiesst 14 Loth.”
	10. „1 Scharfenthiel von Esterhasi, de Anno 1613, schiesst 12 Loth.”
	11. „1 Scharfenthiel, ohne Zaichen, de Anno 1526, schiesst 12 Loth.”
Munkács 1711	12. Serpentin/II. Rudolf 1586, 18 lat
	13. „kurtzes, eysernes Serpentin” 20 lat
	14. „eysernes Serpentin” 16 lat

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1646	25	45 32		4 3/4°					
1645	25	42 89		4 3/4°					
1646	25	44 15		4 3/4°					
	16	11 40							
1545	21	46 1		4 1/2°					617
1646	25	42 28		4 3/4°					
1646	25	44 20		4 3/4°					
1646	25	44 3		4 3/4°					
1646	25	45 29		4 3/4°					618
1645	25	42 87		4 3/4°					
1646	25	42 38		4 3/4°					
1540	12	22 40		2 3/4°					

TÁBORI LÖVEGEK

11	12	13	14
Lukinich	HK	1913	302
Koncz	HK	1892	133
			134
B. Radvánszky II.			394
			395
Kárffy	TT	1901	123
			124
Thököly Napló II.			356
Thaly	AK	1878	79
			80